

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

بنیاد دانشنامه نگاری ایران

دانشنامهٔ ادبیات جهان

جلد دوم

C-D

۱۳۹۴

دانشنامه ادبیات جهان / [شرکت میریام - وبستر]: مترجم محسن بهلولی فسخودی... [و دیگران]; ویرایش علمی محمدعلی سلمانی ندوشن، وحید قهرمان، غلامرضا محبی الدین قمشه؛ ویرایش ادبی فرشته آهنگری... [و دیگران]; ویرایش نهایی مسعود امیرخانی. - تهران: بنیاد دانشنامه نگاری ایران؛ ۵۸، ۵۹. ج. - [کتابخانه بنیاد دانشنامه نگاری ایران؛ ۵۸، ۵۹].

(ج ۲) ISBN: 978-964-5515-65-0

(دوره ۶) ISBN: 978-964-5515-63-6

عنوان اصلی: Merriam-Webster's Encyclopedia of Literature, 1995.

مترجمین جلد دوم: اصغر اسمعیلی، فرهاد دیناری، مسعود امیرخانی، زینب مشتاقی، مریم علی نژاد، مهلا آرین پور، مرتضی عباسی، فرشته آهنگری، کمال پولادی، محمدعلی سلمانی ندوشن، وحید قهرمان. ویرایش ادبی: فرشته آهنگری، اصغر اسمعیلی، مریم علی نژاد، شیده شهریار.

نمایه

ج. ۱. A-B، ج. ۲. C-F

۱. ادبیات - واژه ها. ب. بهلولی فسخودی، محسن، مترجم. ب. اسمعیلی، اصغر، ۱۳۵۶. مترجم ج. شرکت میریام وبستر. بنیاد دانشنامه نگاری ایران

کتابخانه ملی ایران ۳۹۷۰۴۵۵

۸۰۳

۱۳۹۴ ۱۵ / د ۴۱ ۸۰۳

حق چاپ برای بنیاد دانشنامه نگاری ایران محفوظ است.

دانشنامه ادبیات جهان (جلد دوم حروف A-Z)

مترجم: اصغر اسمعیلی (۳۰۶ مقاله)، فرهاد دیناری (۲۲ مقاله)، مسعود امیرخانی (۱۸۱ مقاله)، زینب مشتاقی (۱۶۵ مقاله)، مریم علی نژاد (۱۲۲ مقاله)، مهلا آرین پور (۱۱۱ مقاله)، مرتضی عباسی (۱۱۲ مقاله)، فرشته آهنگری (۴۰ مقاله)، کمال پولادی (۱۷ مقاله)، محمدعلی سلمانی ندوشن (۱۷ مقاله)، وحید قهرمان (۱۳ مقاله)

کارشناس دبیرخانه: شیده شهریار

صفحه آرا: سهیلا شمس الله

ناظر چاپ: ربابه ابوطالبی

نوبت چاپ: اول

سال چاپ: ۱۳۹۴

شمارگان: ۱۰۰۰

ناشر: بنیاد دانشنامه نگاری ایران

چاپخانه: ناب نگار

بها: ۳۵۰,۰۰۰ ریال

ISBN: 978-964-5515-65-0 (vol. 2)

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۵۵۱۵-۶۵-۰ (ج ۲)

ISBN: 978-964-5515-63-6 (vol. set)

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۵۵۱۵-۶۳-۶ (دوره)

بنیاد دانشنامه نگاری ایران

نشانی: تهران، سعادت آباد، بلوار فرهنگ، خیابان معارف، پست دانش، پلاک ۱

تلفن: ۴-۲۲۱۲۹۸۴۳ نماینده: ۲۲۰۷۳۲۲۷ صندوق پستی: ۴۷۸-۱۴۶۵۵

پست الکترونیکی: info@iecf.ir پایگاه الکترونیکی: www.iecf.ir

نامه بنیاد

تألیف یا ترجمه دانشنامه‌ای در ساحت ادبیات، با تمام گستردگی و توسع تاریخی - موضوعی که دارد، کاری است بسیار سخت. ماهیت ادبیات به گونه‌ای است که با بسیاری از رشته‌های دیگر پیوندی گاه عمیق و گاه سطحی دارد. به دیگر زبان نقاط اشتراک و تعامل بین ادبیات و رشته‌هایی چون فلسفه، تاریخ، جامعه‌شناسی، زبان‌شناسی، هنر، سیاست، روانشناسی و غیره در مواردی به قدری تنگاتنگ و گسترده است که مثلاً در ترکیب مشترک برخی از علوم، واژه ادبیات مضاف رشته دیگر را می‌گیرد. مثل جامعه‌شناسی ادبیات یا تاریخ و ادبیات، روانشناسی و ادبیات. دگرگونی، تغییر، تقیید، تغییر مخاطبان، آثار ادبی و تحولات اجتماعی، منتقدان و صاحب‌نظران ادبیات را به‌جای تقسیم‌بندی دوره‌های قری و چند صدساله به دوره‌های دهه‌ای متقاعد کرده است. شاید هم سرعت تحولات و سبک‌ها و مکتب‌ها این تغییر را ایجاد کرده است. به جای سبک کلاسیسیسم یا نئورالیسم یا سوررئالیسم در ادبیات غرب، که بعضاً تا بیست قرن هم چتر خود را بر سر ادبیات گسترده کردند، امروز دوره‌های تحول بعضاً به یک قرن هم نمی‌رسد. در سبک‌شناسی ادبیات فارسی هم به جای سبک خراسانی، که بیش از ۴ تا ۵ قرن بر ادبیات سایه افکنده است یا سبک عراقی، که از قرن ۹ تا ۹ هجری قمری حدود ۴۰۰ سال تداوم داشت، امروز در بررسی ویژگی‌های سبکی به دهه پنجاه، دهه شصت، دهه هفتاد مرسوم شده است.

از سویی درازدانی و توسع و تكثر مدخل‌هایی که ذیل ادبیات جای می‌گیرند مانند نویسندگان، شاعران، آثار ادبی، گونه‌های ادبی، جوایز ادبی، نظریه‌های ادبی، منتقدان و خود نقد ادبی و حتی نشریات و مجلات ادبی کار تدوین اثری جامع، محورهای مذكور را دوچندان مشکل می‌کند.

به قدری آمار، آثار و نویسندگان گسترده و متفاوت‌اند که مبالغه نیست اگر کسی مدعی شود برای شاعران یک دوره خاص می‌توان به تنهایی دانشنامه‌ای تخصصی تألیف کرد. مگر ظرفیت تدوین و تألیف دانشنامه‌ای برای ادبیات فارسی محدود به دوره سبک عراقی یا خراسانی یا

بازگشت ادبی کافی نخواهد بود؟ آیا نمی‌توان فقط ذیل عنوان ادبیات داستانی یا حتی تخصصی‌تر «ادبیات داستانی دفاع مقدس» با عمری نسبتاً کوتاه، در مقایسه دوران چندین هزار ساله ادبیات - به معنی عام - دانشنامه‌ای مستقل تدوین کرد؟

در مواردی می‌توان مدعی شد تحولات ادبی به خصوص در زمینه نظریه‌های ادبی مانند علوم محض، فنی مهندسی و پزشکی به قدری سریع است که هنوز دست نظریه‌ای کاملاً بسته نشده است، نظریه‌ای جدید مطرح می‌شود.

دانشنامه ادبیات جهان ترجمه کتاب *Merriam-Webster's Encyclopedia of Literature* است که بنیاد دانشنامه‌نگاری ایران بنا به ضرورت‌های مذکور از سال‌های دور ترجمه آن را در نظر داشت و با همت همکاران ارجمند و دیگر علاقه‌مندان از حرف A تا D آن در دو مجلد به فارسی برگردان شده است و در منظر نقد و نظر اصحاب ادب و نقد قرار می‌گیرد. این اثر پیش از آنکه یک تألیف یا کتاب مستقل چند مجلدی باشد، از سبک و سیاق دانشنامه‌گی برخوردار است؛ حتی با همه تأخیر ترجمه می‌تواند پاسخگوی پرسش‌ها و نیازهای افراد در زمینه و عناوین مختلف ادبی موجود باشد.

امید که با تسریع در ترجمه و چاپ مجلدات بعدی، که تا ۴ مجلد دیگر برآورد می‌شود، تا حدی جبران تأخیر مجلدات اول و دوم صورت پذیرد و بعون‌الله تعالی در سال جدید بتوان دوره کامل اثر را در اختیار مشتاقان و محققان این حوزه ادبی قرار داد.

وظیفه می‌داند از همه مترجمان، داوران، ویراستاران، نمونه‌خوانان، واژه‌نگاران و همه عزیزانی که در برگردان و آماده‌سازی این اثر به‌ویژه ویراستار دقیق‌النظر و نکته‌سنج جناب آقای مسعود امیرخانی، حضور و تلاشی خستگی‌ناپذیر داشته‌اند، تشکر قلبی خویش را ابراز دارد.

د. جهر اکبری

رئیس بنیاد دانشنامه‌نگاری ایران

مقدمه

معلم آفرینش در بدایت خلقت، نخست «اسماء» را بیاموخت و حیوان ناطق «کلمه» را شناخت تا ببیندیشد، و در ملتقای فکر و ارادت، ذوق جان گرفت و ادبیات آفریده شد تا بشر به مدد کلمات، مشق بندگی کند.

ادبیات علم مشترک ذوق ورزی همه ملت‌هاست؛ آینه‌ای بی‌غبار که دیروز را از هر قوم و به هر زبان می‌تاباند و فردا را به هر رنگ و هر نیاز نقاشی می‌کند و ادبیات جهان ترجمه اندیشه‌ها با زبان ذهن در دایره واژگان است و بدین‌سان میراث مکتوب ملت‌ها آفریده می‌شود.

Merriam-Webster's Encyclopedia of Literature که در سال ۱۹۵۷ منتشر شد، این دانشنامه اطلاعاتی جامع و روزآمد درباره نویسندگان و شاعران، آثار ادبی، گونه‌های ادبی، نظریه‌ها و دانشوران ادبی، نقد ادبی، نشریات و جوایز ادبی و مانند آن را به مخاطب خود می‌درد.

مرجع *دانشنامه ادبیات جهان* حاصل سعی هیئت تحریریه دو شرکت از بهترین پدیدآورندگان کتاب‌های مرجع در دنیا، یعنی مریام وبستر و دانشنامه بریتانیکا، است که با دقت و وسواسی مثال‌زدنی این اثر گران‌باز را پدید آورده‌اند. ریشگی مبتکرانه این اثر برهم‌آمیزی هئرمندانه دو ابزار سنتی کتاب‌های مرجع یعنی «دانشنامه» و «فرهنگ لغت» است. به همین علت مخاطب با منبعی غنی از اطلاعات پیرامون ادبیات مواجه می‌شود. عنوان هر آنکه در این اثر مجموعه اطلاعات متنوعی از ادبیات همچون ادبیات کودک، علمی-تخیلی، داستان کارآگاهی، داستان فانتزی، داستان تاریخی گرد آمده است، دامنه‌ای وسیع از قالب‌ها و گونه‌های ادبی مثل رمان، شعر، نمایش‌نامه، مقاله، و نقد ادبی را نیز دربر می‌گیرد.

در مقدمه کتاب آمده است: «کتاب‌های مرجع از مؤثرترین ابزارهای در اختیار ما هستند که به کمک آنها می‌توانیم داشته‌هایمان را سازماندهی کنیم. سودمندترین کتاب مرجع پیرامون ادبیات، به ما یاری خواهد رساند تا اطلاعات زندگی‌نامه‌ای بزرگ‌ترین نویسندگان جهان و نیز حتی نویسندگان کمتر شناخته‌شده را بیابیم. چنین کتابی بی‌رنگ داستان‌های مورد علاقه را به

یادمان می‌آورد و ما را از اهمیت یک رمان حماسی آگاه می‌سازد. این کتاب مرجع، ما را با مهم‌ترین شخصیت‌های ادبی آشنا می‌کند، معنای یک اصطلاح ادبی را برایمان شرح می‌دهد، و اهمیت یک سبک یا نهضت ادبی را توصیف می‌کند. چنین اثری به ما اجازه خواهد داد تا در کمترین زمان ممکن، سبک خاصی از نقد را مرور کنیم و البته که به ما می‌گوید شکل صفت‌گونه نام یک نویسنده چه مفهومی را منتقل می‌کند. اگر، افزون‌براین، ریشه‌شناسی واژگان و سرنخی برای تلفظ آنها را نیز ارائه بدهد، آن‌وقت کتابی رضایت‌بخش در اختیار داریم. یک کتاب راهنمای حقیقی».

این مختصات، دانشنامه ادبیات جهان را به گنجینه‌ای منحصر به فرد و یک مرجع ادبی قابل اعتنا تبدیل ساخته است.

این کتاب دربردارندهٔ مداخلتی برای نویسندگان و شاعران، آثار ادبی، رویدادهای بزرگ ادبی، اصطلاحات ادبی، نخست‌ها و جوایز ادبی و مانند آن است. ذکر چند نکته و توضیح کوتاه روش‌هایی که کتاب حاضر بر پایهٔ آن تألیف و ترجمه شده است، برای خوانندگان مفید فایده خواهد بود.

۱. ترتیب الفبایی مداخل انگلیسی: فده حرف است نه کلمه به کلمه. بنابراین مداخل **belles lettres** میان دو مداخل **Bell for Adano** و **Decorpan** قرار می گیرد. علائم زیر و زیری. نقطه گذاری و فواصل درون کلماتی. ورود توجه قرار نگرفته است. نام هایی هم که با 'M', Mac, یا Mc شروع می شوند، بر اساس این قانون، الفبایی شده اند.

۲. به طور کلی، مدخل‌های زندگی‌نامه‌ای بر اساس نام خانوادگی تنظیم شده‌اند. برای مثال، جفری چاسر ذیل مدخل **Chaucer** آمده است. نام‌های مرد، باز، نام‌های غیر انگلیسی‌زبان، و سوژه‌هایی که نام خانوادگی ندارند یا بیشتر با پیش‌نام شناخته شده‌اند از استثنای «قاعده» نام خانوادگی هستند. بنابراین **Eric Blair**، که با نام مستعار **George Orwell** معروف است، در ذیل مدخل **Orwell, George** آمده است. **André Malraux** که با پیش‌نامش **Dante** شناخته شده‌تر است، ذیل مدخل **Dante** آمده است. و سرانجام سوژه‌هایی که نام خانوادگی ندارند، از جمله آنها که نام دوم آنها نام خانوادگی‌شان نیست، ذیل نامی آمده‌اند که در زبان انگلیسی به آن شهره‌اند. مثلاً **Christine de Pisan** ذیل مدخل **Christine** آمده است.

۳. عنوان برخی از آثار، محتوی نام یک شخصیت است که در این صورت نام آن شخصیت.

Humphry Clinker عنوان مدخل برای اثری به نام The Expedition of Humphry

Clinker است. آثار غیر انگلیسی زبان با نام انگلیسی شان مدخل گرفته‌اند. مثلاً Human

Comedy به جای Comedie humaine

۴. حروف چایی سیاه در متن بعضی از مداخل نشانگر آن است که این کلمه، خود مدخلی جداگانه دارد که مخاطب برای کسب اطلاعات بیشتر می‌تواند به آن مراجعه کند.

۵. ریشه‌شناسی در این دانشنامه، با هدف عرضه پیشینه تاریخی و نعت‌شناختی اصطلاحات ادبی آمده است. اطلاعات ریشه‌شناختی بلافاصله بعد از مدخل و پیش از بدنه مقاله (در پرانتز) آمده است.

۶. نحوه ذکر نام آثار ادبی به این گونه است که ابتدا معادل فارسی و سپس در داخل پرانتز صورت اصلی نام اثر به همراه تاریخ آورده شده است.

نام آثار ادبی غیر انگلیسی زبان، که به صورت غیرایرانیکی آمده است، نشان‌دهنده آن است که «برگردانی نزدیک به نام لاتینی اثر در متن اصلی صورت گرفته و در متن فارسی نیز ترجمه همین «برگردان نزدیک» صورت گرفته است؛ آثار (غیر انگلیسی زبان) هم که به صورت ایتالیکی آمده است، بدان معناست که این اثر پیش‌تر در زبان انگلیسی ترجمه و منتشر شده است. این شیوه به تبعیت از متن فارسی و نسخه‌های در دسترس در پیش گرفته شده است. برای مثال در مقاله Alarcón، یکی از کتاب‌های ترجمه‌شده اثر به زبان انگلیسی به این شکل آمده است:

«خاطرات شاهد جنگ افریقا» (Diario de un testigo de la guerra de Africa, 1859)

اما یکی از رمان‌های او که پیش‌تر به زبان انگلیسی ترجمه و منتشر شده است به صورت زیر آمده است:

«آخرین بازی نوره» (El final de Norma, 1855)

تاریخ‌های داخل متن که بعد از نام لاتینی کتاب‌ها، داخل پرانتز آمده‌اند، تاریخ چاپ اول اثر هستند. این تاریخ برای آثار غیر انگلیسی زبان، نشان‌دهنده تاریخ چاپ اول اثر در زبان اصلی‌اش است. در بعضی مداخل‌ها، تاریخ‌هایی که مربوط به اجرای نمایش‌نامه یا ساختن فیلم آن اثر می‌شود، به صورت «اجرا، ۱۹۵۰» یا «فیلم، ۱۹۸۰» مشخص شده است.

۷. ترجمه فارسی این دانشنامه براساس الفبای انگلیسی تنظیم شده است و مجلد حاضر، ترجمه حروف C و D را شامل می‌شود.

۸. در کار ترجمه نام آثار، اصل بر «تقدم سابقه» گذاشته شده است. به این معنا که عمدتاً نام‌های انتخابی مترجمان فارسی و فرهنگ‌های ادبی منتشره در ایران در اولویت بوده است و فقط

در برخی موارد و حصول اطمینان از رخداد اشتباهی در این ترجمه‌ها، معادل‌هایی جدید عرضه شده است. در مواردی معدود، که برای اثر موردنظر (به‌خصوص آثار غیر انگلیسی‌زبان) هیچ معادلی در هیچ حوزه تخصصی یافت نشد، تلاش شد یا معادلی نزدیک و تقریبی آورده شود یا به همان شکل اصلی بدون تغییر در زبان فارسی حرف‌نویسی شود یا در نهایت نام اثر عیناً به زبان لاتینی آورده شود.

نکته دیگر در همین ارتباط اینکه تک‌شعرا و تک‌داستان‌های کوتاه به‌صورت غیرایرانی و داخل گیومه در متن آمده‌اند. ضمناً نام مجلات و نشریات ادبی در این دانشنامه، به همان صورتی که در کتاب اصلی بوده به انقبای لاتین آورده شده است.

۹. تلفظ قاطعاً مدخل‌های این دانشنامه در مقابل عنوان انگلیسی مدخل آمده است که اساس تألیفات ترجمه فارسی این کتاب را نیز تشکیل می‌دهد. در ضبط نام‌های خاص، ملاک اصلی، خاستگاه جغرافیایی نام بوده است و البته بر همان عهد «تقدم سابقه»، سعی شده است نام «مطلق» در فضای ادبی و تلفظ مطابق با دانشنامه با هم آورده شود، مثلاً کی‌آس (خائوس) آنا (آنا)، گاه نامی دو تلفظ داشته است که هر دو به صورت چامرز یا چلمرز آورده شده است.

۱۰. در کار معادل‌یابی برای اصطلاحات ادبی نیز اصل بر «تقدم سابقه» گذاشته شده است. بسیاری از اصطلاحات ادبی دانشنامه پیش‌تر معادلی در زبان فارسی داشته‌اند که از همان معادل‌ها استفاده شده است؛ برای برخی اصطلاحات، که فاقد معادل فارسی بودند، معادل‌هایی انتخاب یا بر ساخته شد و در مواردی که برای اصطلاحی هیچ معادلی در هیچ حوزه تخصصی یافت نشد، تلاش شد آن معادل به همان شکل اصلی بدون تغییر در زبان فارسی حرف‌نویسی شود.

۱۱. دو کتبه‌نوشته به کار رفته در این دانشنامه به شرح زیر هستند:

تک برای نگاه‌کنید به

تس برای مقایسه کنید با

بنیاد دانشنامه‌نگاری ایران از حدود یک دهه قبل کار ترجمه این دانشنامه را در دستور کار قرار داد و پس از چاپ مجلد اول این دانشنامه هم‌اکنون مفتخر است که مجلد دوم این اثر ارزشمند را به نویسندگان، شاعران، ویراستاران، دانشجویان، استادان و همه دوستداران ادبیات پیشکش کند. دانشنامه ادبیات جهان اولین دانشنامه با این گستره در معرفی ادبیات است که به زبان فارسی برگردانده می‌شود و از این جهت کتابی کم‌نظیر است.

هرگز نمی‌توان ادعا کرد که ترجمه این دانشنامه حالی از نقص است، اما نهایت تلاش مجموعه بر این بوده است که اثری کم‌نقص، تقدیم دوستداران ادبیات شود. بی‌شک کاستی‌هایی محتوایی و شکلی در اثر راه یافته است؛ چرا که بهره بردن از مترجمانی با ویژگی‌های زبانی و سبکی خاص، و وجود حروف توأمان فارسی و انگلیسی در متن، حروف نازک و حروف چاپی سیاه، وجود گیومه‌ها و سال چاپ آثار، انتشار این اثر را در زبان فارسی با دشواری‌های زیادی روبه‌رو ساخت، ولی اطمینان می‌دهیم که تمام تلاش این مجموعه به کار رفت تا اثری با کمترین اشتباه تقدیم خوانندگان شود.

امید داریم منتقدان ریزبین چشم‌رنجه دارند و اشکالات کار را گوشزد کنند تا در چاپ‌های بعدی و ادامه کار، آنها را اصلاح نماییم.

همان‌گونه که در تألیف نسخه انگلیسی این دانشنامه، گروهی از متخصصان و دانشوران حوزه ادبیات به نگارش مدخل‌ها اهتمام ورزیده‌اند، در ترجمه و انتشار آن به زبان فارسی نیز جمعی از مترجمان ویراستاران، نمونه‌خوانان، و حروف‌نگاران بنیاد همکاری داشته‌اند. کمترین کار ممکن برای این دانشنامه‌نگاری ایران ارج نهادن به تلاش ارزشمند این عزیزان است. دکتر علی احسان سیدزی، دکتر ریما مرشد، دکتر مسعود رضایی مدیران پژوهشی بنیاد در سال‌های ماضی بوده‌اند که هر یک بر شکل‌گیری و پیشرفت این طرح سهم داشته‌اند. دکتر فرشته آهنگری و دکتر اصغر اسمعیل در زمان تصدی مدیریت گروه علوم انسانی بنیاد و خانم زینب مشتاقی در بهره‌ای بر روند این دانشنامه نظام داشته‌اند که از آنها قدردانی می‌شود. بار اصلی داورى ترجمه این اثر بر دوش دکتر محمدعلی سلیمانی ندوشن و دکتر وحید قهرمان بوده است که در سال‌های گذشته آقایان مهرداد سرمدی، و دکتر الامرضا محیی‌الدین قمشه نیز در این زمینه همکاری داشته‌اند که به همه آنها خداقوت می‌گوییم. مسئولیت دبیرخانه این دانشنامه کاری سخت و البته ارزنده بوده است که پیش از خانم شایسته ریاری، خانم‌ها نسترن حاجی‌زاده سابق، معیده سلامت، مرضیه نیکوکار و آقای فرهاد دیناری سررانه و مجدانه به تمشیت امور پرداخته‌اند که دست‌مریزاد دارد. تشکر آخر نشان ویراستاران، نمونه‌خوانان، و حرفه‌چینیان به‌خصوص خانم‌ها سهیلا شمس‌الله و گوهر نصیری که هر یک به سهم خود در ثمردهی این اثر کوشش کرده‌اند. اجر همه نزد پروردگار متعال محفوظ باشد.

مسعود امیرخانی

ویراستار نهایی